

Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tesbitler

Aynur URALER, Yrd. Doç. Dr.*

“Some Considerations on the Source of Sunnah”

Abstract: The Qur’an and the Sunnah, in Islam, have been acknowledged as mutual sources. Many verses and Hadiths bear testimony to that Sunnah stems from revelation. The Sunnah, accordingly, has either derived from revelation or has been approved by it. Well renowned is the fact that the promulgation of Islam has not exclusively been through the Qur’an, and that God has revealed the religion to His Prophet by virtue of more ways than one. Predicating Sunnah upon divine revelation is thus a necessary and moreover a natural outcome of various incentives, such as the actualization of the Qur’an and as a consequence of the duty of prophethood.

Citation: Aynur Uraler, “Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tesbitler” (in Turkish) *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, IV/2, 2006, pp. 81-106.

Key words: Gabriel, judgment, the language of the Prophet, Qur’an, non-Qur’anic revelation, Revelation, Sunnah, wisdom.

Giriş

İslâm dininde, başlangıçtan itibaren Kur’an ve Sünnet ayrılmaz iki kaynak kabul edilmiş, uygulamada birlikte esas alınmıştır. Sünnetin dindeki bu konumu, her devirde onun kaynağı tartışmalarını sıcak gündemde tutmuştur.¹ Sünnete olan ihtiyaç yanında diğer pek çok sebep, sünnetin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak bütün bunların temeli sünnetin kaynağına dayanmaktadır. Aşağıda bir kısmını zikredeceğimiz çok sayıdaki âyet ve hadis, sünnetin vahiyle doğrudan irtibatı bulunduğunu, kaynağının vahiy olduğunu, Hz. Peygamber’in sünnetin bilgisini vahiy yoluyla elde ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu tesbit, aynı zamanda sünnetin, başlı başına bir bilgi kaynağı olduğunu da göstermektedir. Öte yandan, sünnetin menşeinin vahiyle irtibatlı olması, başta sünnetin bağlayıcı ve dinde **asıl** (kaynak) kabul edilmesini, netice olarak da sünnete uymayı zorunlu kılmaktadır.

I. Hz. Peygamber’in Bilgilendirilmesi

İlâhî vahyin beşer olarak ilk muhatapları peygamberlerin Allah Teâlâ tarafından bilgilendirilmesi nübüvvetin bir gereğidir. Sünnetin kaynağı tartışmaları da, Hz. Peygamber’in bilgilendirilmesi ile doğrudan alakalıdır. O diğer insanlardan farklı olarak ilâhî denetim altında bulundurulmuş ve bunun gereği olarak da bazı muamelelere tâbi tutulmuştur.

A. Hz. Peygamber’in Eğitim ve Öğretime Tâbi Tutulması

Peygamberlerin bilgilendirilmesinin en belirgin vasıtası kendilerine vahiy gelmesidir. Ancak her peygamber **kitap** getirmemiş, bazıları yazılı dinî bir metin olmadan da tebliğ vazifesini ifa etmiştir. Hz. Peygamber ise kendisine kitap verilmiş peygamberlerdendir ve gelen vahyin en açık olanı da Kur’ân-ı Kerîm’dir.

Dini tebliğ ederek onu insanlara öğretip aynı zamanda onları eğitecek kişi olan peygamberin, önce kendisinin eğitim ve öğretime tâbi tutulması gerekmektedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Peygamber’e ‘öğretildiğine’ dair âyetler bulunmaktadır. “Allah, sana Kitab’ı ve hikmeti indirdi, sana bilmediğini **öğretti**” (en-Nisâ 4/113) âyetinde ‘öğretmek’ten söz edilmektedir. Aynı şekilde “Böylece biz âyetleri geniş geniş açıklıyoruz ki sen ‘ders almışsın’ desinler de biz de anlayan toplum için Kur’an’ı iyice açıklayalım” (el-En’âm 6/105) âyetinde açıkça ‘ders almak’ ifadesi kullanılmıştır.

Hz. Peygamber, tabiatıyla bu öğretim ile diğer insanlardan farklı olacaktır. “Size Rabbimin vahyettiklerini haber veriyorum. Size samimi olarak nasihat ediyorum, ben sizin bilmediklerinizi Allah’tan (gelen vahiy) ile bilirim” (el-A’râf 7/62) âyeti, Resûlullah’ın aldığı bilgi sebebiyle ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu gösterir. Çünkü Hz. Mûsâ ve Hızır kıssasında da anlatıldığı üzere peygamberlere verilen bilgi ilâhîdir.² Bunların yanında Kur’ân-ı Kerîm’de hüküm (el-Enbiyâ 21/74), hikmet (el-Bakara 2/151), şerh-i sadr (el-İnşirâh 94/1), tefhîm (el-Enbiyâ 21/79), ta’lîm (el-Bakara 2/251), irâe (en-Nisâ 4/105) gibi kelimelerle peygamberlerin bilgilendirildiğine ve nübüvvet ilmine işaret edilmektedir.³

Hz. Peygamber’e ‘öğretildiği’ bir gerçektir ve sahâbe arasında bu gayet tabii karşılanıyordu. Nitekim bir sahâbî hanım, Hz. Peygamber’e gelerek “Allah’ın sana öğrettiğinden bize öğret’ demişti. Allah’ın, resulüne öğrettiği ve onun da hanımlara aktardığı bilgiler, Kur’an’da yer alan bilgiler değildi. Resûlullah’ın,

* MÜ İlahiyat Fakültesi, Hadis Öğretim Üyesi, İstanbul. auraler@hotmail.com

¹ Sünnet konusuna tahsis edilmiş hemen her çalışmada bu mesele ele alınmaktadır. Sadece sünnetin kaynağı konusuna hasredilmiş makale düzeyinde bir çalışma için bk. Abdullah Aydın, “Sünnetin Kaynağı Hakkında” *Din Öğretimi Dergisi*, sy. 37, Ankara 1992.

² Buhârî, “İlim”, 44.

³ Seyyid Süleyman Nedvî, *Asr-ı Saadet* (trc. Ali Genceli), İstanbul 1985, IV, 154; İsmail L. Çakan, “Sünnete Yönelik Tartışmalar”, *Bilgi ve Hikmet*, sy. 6, İstanbul 1994, s. 117.

hanımlara hitaben söylediklerinin Kur'ân'da yer almaması,⁴ ona öğretilenlerin sadece Kur'ân-ı Kerim'den ibaret olmadığını gösterir.

Hız. Peygamber, sadece öğretilmekle kalmamış, aynı zamanda eğitilmiştir. Resûlullah'ın dinin hayata geçirilmesine müteallik tebligatının icthadı değil bir 'eğitim'le olacağı açıktır. Kur'ân'ı Kerim'in açıklamasından bahseden "Onu beyan da bize aittir" (el-Kıyâme 75/19) âyetindeki 'açıklama'nın kapsamına sözlü tebliğin yanı sıra fiili tebliğ de girer. Dolayısıyla Hız. Peygamber, Kur'an dışında gelen vahiy ile de eğitimden geçirilmiştir.

B. Vahyin Geliş Şekilleri

Hız. Peygamber'in bilgilendirilmesinin mahiyetini daha iyi anlayabilmek için vahyin geliş şekillerine temas etmek gerekmektedir. "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder" (eş-Şûra 42/51) âyetinde ifade edilenlerin dışında vahiy, rüyada,⁵ vahiy meleği Cebrâil'i bizzat görmesi,⁶ meleğin bir insan şeklinde gelmesi,⁷ meleği rüyasında görmesi, kalbine ilkâ edilmesi veya namazın farz kılınışında görüldüğü üzere, doğrudan Allah Teâlâ'nın konuşması gibi yollarla da geliyordu.⁸

Olağanüstü bazı özellikleri de Resûlullah için bilgi edinme yollarından biriydi.⁹ Onun "Ben sizin görmediğinizi görür, duymadığınızı duyurum"¹⁰ sözü farklı algılama özelliklerine sahip olduğunu gösterir.

Öte yandan Resûlullah'ın bazı meselelerle ilgili olarak "Allah bana mutlaka haber verir"¹¹ ifadesi de bilmek istediği konularda veya gerektiği zamanlarda bilgilendirildiğini göstermektedir. "Bana istediğinizi sorun, cevap vereceğim"¹² hadisinde de istediği anda bilgilendirilmesinin yanı sıra dikkat çeken bir nokta da sorulacak konuya Hız. Peygamber'in hiçbir sınır getirmemesidir. Bu sebeple sahâbiler, vahiyyle desteklendiğini bildikleri için, Hız. Peygamber'e yalan söylemelerinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Kâ'b b. Mâlik, savaştan geri kalması ile ilgili olarak "Ben, inanacağınız bir yalan söylersem, Allah (yalanımı bildirerek) seni hakkımda öfkelenendir" demiştir.¹³

⁴ Müslim, "Birr", 152.

⁵ Buhârî, "Bed'ül-vahy", 3.

⁶ Müslim, "İmân", 255-257.

⁷ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 1.

⁸ Hız. Peygamber'e vahyin geliş şekilleri için bk. Abdüsselâm Mukbil el-Mecidi, *Telakki'n-Nebi elfâze'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut 1421 s. 52-89.

⁹ Nesâî, "İmâmet", 63.

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, V, 173.

¹¹ Müslim, "Cenâiz", 103.

¹² Buhârî, "Mevâkit", 11.

¹³ Buhârî, "Megâzi" 79.

Hız. Peygamber, namazda dahi vahiy alıyordu. O "Size vaat edilen her şeyi şu namazımda gördüm. Bana cehennem gösterildi. Bu da kıvılcımı bana dokunur korkusu ile geri çekildiğimi gördüğünüz sırada oldu" buyurmuştur.¹⁴ Peygamberliğin bir gereği olarak Resûlullah, bildirdiğinden daha fazla bilgiye sahipti. "Siz benim bildiğimi bilerseniz, muhakkak az güler çok ağlardınız"¹⁵ hadisi bu farklılığı haber vermektedir. Kudsi hadisler de Kur'an'ın dışında vahiy geldiğinin belirtilerindedir. Pek çok örnek, Hız. Peygamber'e vahiy geldiğini göstermektedir. Ancak o, bütün bu bilgilendirmelerin vahiy yollarından hangisiyle olduğunu bildirmemiştir.¹⁶

C. Cebrâil'in Gelişi ve Sebepleri

Kur'ân-ı Kerim'in vahiy başta olmak üzere Hız. Peygamber'in bilgilendirilmesinin bir kısmı Cebrâil vasıtasıyla olmaktadır. Resûlullah, Cebrâil tarafından eğitim ve öğretime tâbi tutulmuştur. "Onu güçlü kuvvetli ve üstün yaratılışlı biri öğretti" (en-Necm 53/5) âyetinde açıkça öğretimden bahsedilir. Cibril hadisi,¹⁷ Hız. Peygamber ile Cebrâil'in derslerinin bir yönüne örnek gösterilebilir. Vahiy getirmekle görevli Cebrâil'in, Hız. Peygamber'i ziyaretlerinden hiçbir kendiliğinden değildi. Allah Teâlâ'nın izni olmadıkça onun Hız. Peygamber'le görüşmesi mümkün olmuyordu.¹⁸

Hız. Peygamber'in, başka meleklerle de görüştüğü oluyordu.¹⁹ Bazan Cebrâil ve Mikâil birlikte geliyorlardı.²⁰ Ancak en çok görüştüğü melek olması itibarıyla Hız. Peygamber ile Cebrâil dost,²¹ Resûlullah'ın kendi ifadesi ile 'arkadaş' idiler.²² Öyle ki Resûlullah, hastalandığı vakit Cebrâil ona dua okurdu.²³

Cebrâil'in gelişinin sözleşerek²⁴ önceden belirlendiği gibi, çoğu zaman o habersiz de geliyordu. Aslı şekliyle görüldüğü gibi, insan şeklinde de gelirdi.²⁵ Hız. Peygamber, bazan insanlardan uzaklaşarak onunla görüşüyor²⁶, bazan da insanlar arasında iken Cebrâil geliyor, Hız. Peygamber'den başka onu duyan ve gören olmuyordu.²⁷ Bazan da Hız. Peygamber'in konuşması duyuluyor, Cebrâ-

¹⁴ Müslim, "Küsûf", 10.

¹⁵ Müslim, "Fezâil", 134.

¹⁶ Cemâleddin el-Kâsımî, *Kavâidü't-tahsis* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Beyrut 1414/1993, s. 65.

¹⁷ Buhârî, "İmân", 37.

¹⁸ el-Bakara 2/97; Meryem 19/64; Ahmed b. Hanbel, I, 231, 233-234; 357; Buhârî, "Tefsir", 19/2.

¹⁹ Ahmed b. Hanbel, I, 354; Tirmizî, "Tıb", 12.

²⁰ Ebû Dâvûd, "Vitr", 22.

²¹ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, I-XI, Beyrut 1390, XI, 430.

²² Ahmed b. Hanbel, VI, 433.

²³ Müslim, "Selâm", 39, 40.

²⁴ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 37.

²⁵ Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 282; Ahmed b. Hanbel, V, 433.

²⁶ Buhârî, "İstikrâz", 3.

²⁷ Müslim, "Cenâiz", 103.

il'inki duyulmuyordu.²⁸ Cibrîl hadisinde olduğu gibi sahâbilerin de eğitim ve öğretime şahit oldukları oluyordu. Başka bir örnekte ise Cibrâil, Resûlullah'a imam olmuş, Resûlullah onun arkasında sahâbiler de Hz. Peygamber'in arkasında olmak üzere, öğle namazı edâ edilmişti. O gün diğer namazlar da vakti gelince aynı şekilde Cebrâil'in herkese imam olması ile kılınıyordu.²⁹

Cebrâil'in geliş sebepleri gruplandırılmayacak kadar farklı idi. Hz. Peygamber'in konu ile ilgili açıklamalarından hareket ederek Cebrâil'in geliş sebeplerinden bazılarına işaret edilebilir. Cebrâil; ibadetleri,³⁰ çeşitli duaları öğretmek,³¹ cenazenin nasıl yıkanacağını göstermek veya³² kabristanda yatanlara nasıl istiğfarda bulunulacağını tebliğ etmek için geliyordu.³³ Hz. Peygamber'e resim yasağını bildirirken evde bulunan resimli örtülerin nasıl değerlendirileceğini öğretiyordu.³⁴ Cebrâil, Hz. Peygamber'in bulunmadığı yerlerdeki olayları,³⁵ savaşlarda düşmanlarla ilgili durumu haber veriyordu.³⁶ Hz. Peygamber'in savaş kararı alması, Cebrâil'in tebliği ile oluyordu.³⁷

Cebrâil, bazan ashâbın Allah Teâlâ'nın tasvip ettiği davranışlarını da haber veriyordu.³⁸ Resûlullah'ın bazı hükümlerini tamamliyordu.³⁹ Meclisten kalktığı zaman ne diyeceğini,⁴⁰ komşu hukukunu,⁴¹ mübârek yerleri,⁴² kadir gecesinin vaktini⁴³ öğretiyordu.

Resûlullah, Cebrâil ile istişare ediyordu.⁴⁴ Hassân b. Atıyye'nin (ö. 130/748[?]) "Cebrâil, Hz. Peygamber'e Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirirdi"⁴⁵ ifadesi onun geliş sebeplerinin ne kadar kapsamlı olduğunu göstermektedir.

Cebrâil'in ashâba ilham vermesi de söz konusu idi. Resûlullah, Kureyza gününde Hassân b. Sâbit'e "Şu Kureyzaoğulları'nı hicvet yahut onların hicivlerine

²⁸ Ahmed b. Hanbel, V, 152, 161; Buhârî, "Cenâiz", 1.

²⁹ Nesâî, "Mevâkit", 10.

³⁰ Dârimî, "Salât", 2; Buhârî, "Mevâkit", 1.

³¹ *el-Muvatta*", "Şa'r", 10.

³² Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 400, 401.

³³ Müslim, "Cenâiz", 103.

³⁴ Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 399; Tirmizî, "Edeb", 44.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, III, 289; Buhârî, "Cihâd", 9.

³⁶ Tirmizî, "Tefsîr", 4/21.

³⁷ Müslim, "Cihâd", 65.

³⁸ Nesâî, "Âdâbu'l-kudât", 37.

³⁹ Müslim, "İmâre", 117.

⁴⁰ Abdürrezzâk, *Musannef* XI, 24.

⁴¹ Buhârî, "Edeb", 28; Ebû Dâvûd, "Edeb", 123.

⁴² Ahmed b. Hanbel, I, 24; Buhârî, "Hac", 16, "Hars ve'l-müzâraa", 16, "İ'tisâm", 16.

⁴³ Buhârî, "Ezân", 135.

⁴⁴ Buhârî, "Tevhîd", 37.

⁴⁵ Dârimî, "Mukaddime", 49.

karşılık ver, Cibrîl seninle beraberdir" buyurmuştur.⁴⁶ Cebrâil'in, bir sahâbiye dahi ilham vermesi, Hz. Peygamber'in ne ölçüde desteklendiğini gösteren bir başka delildir.

II. Kur'an Dışı Vahiy

Peygamberlerin, metluv vahiy dışında da vahiy almaları, peygamberliğin bir gereğidi. Din, sadece ilândan ibaret değildi. Dini getiren kimsenin onu uygulamaya koyması da meselenin tabii bir icabı ve sonucudur.

A. Peygamberlere İndirilen Emirlerin Dışında da Vahyin Gelmesi

Kur'an-ı Kerîm'de, kitap getirsin getirmesin peygamberlere tebliğine memur oldukları dinin ve kendilerine gönderilen kitapların dışında da vahiy geldiğine dair deliller vardır. "Allah Mûsâ'ya hitap ederek onunla sözleşti" (en-Nisâ 4/164) âyeti, peygamberlerin bilgilendirilmesinde farklı metotlar uygulandığını göstermektedir. Peygamberlere tebliğ ettikleri dinin emirleri dışında vahiy gelmekteydi. Hz. İbrâhim'e çocuğu olacağı müjdesi (el-Ankebût 29/31; el-Hicr 15/53-54), Hz. Lût'a kavminin helâk edileceği (el-Ankebût 29/33), Hz. Yûsuf'a seçileceğinin ve rüya yorumunun öğretilmesi (Yûsuf 12/6, 21, 101), Hz. Süleyman'a bir davanın çözümünün bildirilmesi (el-Enbiyâ 21/79), Hz. İsâ'nın, Allah Teâlâ'nın izniyle mucizeler göstermesi (el-Mâide 5/110) konuyla ilgili örneklerden birkaçıdır. Hz. Peygamber'e de Kur'an'ın dışında da vahiy geldiğine delâlet eden âyetler bulunmaktadır. Meselâ, Hz. Peygamber'e, Zeyneb ile evleneceği Kur'an vahiy dışında daha önceden bildirilmişti.⁴⁷

Peygamber olmayan bazı kimselere de ilâhî hitap gelmişti. Bu mânada Kur'an'da en fazla zikredilen kimselerden biri Hz. Meryem'dir (Âl-i İmrân 3/42, 43, 45). Hz. Mûsâ'nın annesi de (el-Kasas 28/7) ilâhî yönlendirmeye muhatap olan kimselerdendi. Binaenaleyh peygamberlerin aldıkları vahyin tebliğ ettikleri din ile sınırlı olmadığı ortadadır.

B. Kitap ve Sünnet'te Kur'an Dışı Vahye Delâlet Eden İfadeler

Âyet ve hadislerde, Hz. Peygamber'e Kur'an'ın dışında başka şeylerin de farklı yollarla vahyedildiğine delil olabilecek çok sayıda ifade bulunmaktadır. Bunlar, aşağıda zikredeceğimizden daha fazladır ve onları daha değişik şekilde sınıflandırmak da mümkündür.

⁴⁶ Buhârî, "Megâzi", 30; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 153. Bu ifadeleri mecazen Hassân'ın mânevî olarak desteklenmesi düşüncesiyle söylemesi de mümkündür.

⁴⁷ Hz. Peygamber'in azatlı kölesi Zeyd, eşi Zeyneb'i Hz. Peygamber'e şikâyet etti. Zeyd, Zeyneb'i boşamak istedikçe, Resûlullah ona "Allah'tan kork, zevcenin boşama" diyordu. "Sen zevcenin uhden-de tut, Allah'tan kork diyordun da Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi insanlardan çekinerek gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır" el-Ahzâb 33/37) âyeti nâzil oldu. Ahmed b. Hanbel, III, 150; VI, 241, 266; Buhârî, "Tevhîd", 22; Müslim, "İmân", 288; Tirmizî, "Tefsîr", 33/9-11.

1. Hikmet

Bizzat Kur'an-ı Kerim'de, Kur'an dışında vahyin bulunduğu delâlet eden ifadelerin başında 'hikmet' kelimesi gelmektedir. "Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi, sana bilmediğin şeyleri öğretti" (en-Nisâ 4/113) âyetinde Hz. Peygamber'e Kur'an'ın yanında 'hikmet'in indirildiğinden bahsedilmektedir. Buna göre hikmet, Kur'an-ı Kerim'den ayrı olarak nâzil olmuş başka bir şeydir. Diğer bir âyette de Allah Teâlâ, Kitab ile beraber 'hikmet'i öğreten bir peygamber gönderdiğini zikretmektedir (Âl-i İmrân 3/164). Demek ki Hz. Peygamber'in vazifesi içinde, kendisine bildirilen hikmeti öğretmek de bulunmaktadır. "Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırla tutun" (el-Ahzâb 33/34) âyetinde de yine Kur'an dışında başka bir şeyden daha bahsedilmektedir. İmam Şâfi'nin de belirttiği üzere, söz konusu 'hikmet', 'sünnet' olmalıdır. Çünkü âyetlerde zaten Kur'an'dan bahsedilmektedir. "Haberiniz olsun, bana Kitap ve onunla birlikte misli verildi"⁴⁸ hadisi de yukarıdaki âyetlerin açıklaması niteliğindedir. Nitekim Resûlullah'ın bu sözle Cebrâil'in sünnet olarak getirdiklerini kastettiği ifade edilmiştir.⁴⁹

2. Resul'ün Lisanı

Allah Teâlâ'nın, dini "Resulünün diliyle/على لسان نبيه محمد" bildirmiş olduğuna dair rivayetler, Kur'an dışı vahyin varlığının delillerindedir. Dinin tebliğ yollarından biri de Allah Teâlâ'nın, Resûlullah'ın lisanını vasıta kılması, peygamberinin dili ile hükümler, sünnetler koymasındır.⁵⁰ "Siz sevap kazanmak için aracı olunuz; ancak Allah, peygamberinin dilinden dilediği hükmü verecektir"⁵¹ hadisinde bu durum açıkça belirtilmiştir. "على لسان نبيه محمد" ifadesinin kullanıldığı hükümler, Hz. Peygamber'in koyduğu hükümlerin varlığını gösterdiği gibi, Allah Teâlâ'nın emir ve yasalarını açıklaması anlamına da gelir. Resûlullah "Allah Teâlâ, nebisinin diliyle 'سمع الله لمن حمده' buyurmuştur" dedikten sonra müslümanların namazda yapması gerekenleri bildirmiştir.⁵² Burada Allah Teâlâ'nın nebisinin dili ile dini öğretmesi mânası vardır. Sahâbilerin ifadelerinde de Allah Teâlâ'nın peygamberi vasıtasıyla koyduğu hükümler mânası bulunmaktadır. Kâdî Şüreyh (ö. 80/699[?]), mükâtebe konusunda bir kimseye "Allah'ın şartı, senin şartından daha geçerlidir. Allah, elli sene önce nebîsi Muhammed'in lisanı ile onu şart kılmıştı" demiştir.⁵³

3. Hz. Peygamber'in 'Allah'ın Resulüyüm' İfadesini Kullanması

Hiz. Peygamber, mucizelerden sonra "Allah'ın elçisi olduğuma şahâdet ederim" buyurarak⁵⁴ kendi kendisine şahâdette bulunmuştur. Sözlerinin doğru çıkması halinde de aynı sözleri kullanmıştır.⁵⁵ Bu ifadeden, yaptıklarında ve söylediklerinde şaşılacak bir şey olmadığı, peygamberliğinin tabii bir gereği olduğu anlamını çıkarmak mümkündür. Hiz. Peygamber, Hudeybiye'de Allah'ın resülü olduğunu kabul etmedikleri için imza kısmına Resûlullah yazılmasını istemeyen müşriklerin bu isteğini yerine getirmiştir. "Sana şahit olarak Allah yeter" (en-Nisâ 4/79) buyrulduğu için başkasının şahâdetine ihtiyaç duymamıştır. Sahâbiler de Hiz. Peygamber'in söyledikleri doğru çıktığında "Gerçekten senin Allah'ın resülü olduğuna şahâdet ederim" diye aynı ifadeyi kullanmışlardır.⁵⁶ Ebû Hüreyre'nin hadis rivayet ederken söylediği, "Ben size doğru söyleyen, kendisine de (vahiyle) doğru söylenen kimsenin sözünü haber veriyorum"⁵⁷ ifadesi de Hiz. Peygamber'in sözlerinin kesin olarak doğruluğunu göstermektedir. Aynı şekilde Enes b. Mâlik'in Sâbit el-Bünânî'ye söylediği "Yâ Sâbit, benden al. Benden daha sağlam bir kimseden alamazsın. Çünkü ben onu, Resûlullah'tan aldım. Resûlullah onu, Cebrâil'den, o da Allah'tan aldı"⁵⁸ ifadesi, sünnetin kaynağına işaret etmektedir.

Hiz. Peygamber'in beşer oluşu, sözlerinin gerçekliğine mâni değildir. Nitekim Abdullah b. Amr'a "Resûlullah'tan işittiğin her şeyi yazıyorsun. Halbuki o da bir beşerdir; kızgınken de neşeliyken de konuşur" denilince Abdullah b. Amr, bunu Resûl-i Ekrem'e anlatmış, o da ağzını işaret ederek şöyle buyurmuştur: "Yaz, Allah'a yemin olsun ki buradan başkası değil ancak hak çıkar."⁵⁹ Bu hadiste Hiz. Peygamber aralarında ayırım yapmaksızın bütün sözlerinin gerçek olduğunu belirtmiştir.

Hiz. Peygamber'in sözlerinin gerçek oluşu, sünnetin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Sözlerinin gerçek olduğunun delili, Resûlullah'ın Allah Teâlâ tarafından teyit veya tashih edilmesidir. Kısas olarak **müsle** cezası vermesinin ardından, "Allah ve resulüne karşı savaşanların ve yeryüzünde hak düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri, ya asılmaları yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesidir" (el-Mâide 5/33) âyetinin nâzil olması⁶⁰,

⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, IV 131; İbn Mâce, "Mukaddime", 2; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 5.

⁴⁹ İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*, Kahire 1336, s. 314.

⁵⁰ İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, I-XXXVII, Kahire 1404, III, 367.

⁵¹ Tirmizî, "İlim", 14.

⁵² Müslim, "Salât", 62.

⁵³ Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 378.

⁵⁴ Buhârî, "Et'ime", 41, "Sulh", 13; Müslim, "İmân", 44, 45.

⁵⁵ Konuya şu hadisi örnek göstermek mümkündür: "Bir kimse Hiz. Peygamber'e, 'Bir câriyem var, azil yapıyorum' dedi. Bunun üzerine Resûlullah: 'Şüphesiz ki, bu yaptığın Allah'ın irade ettiği bir şeye mâni olmaz' buyurdu. Bir zaman sonra o kimse 'Yâ Resûlellah! Sana anlattığım câriye hamile kaldı' dedi. O zaman Resûlullah, 'Ben Allah'ın kulu ve resulüyüm' buyurdu." Müslim, "Nikâh", 135.

⁵⁶ *el-Muvatta'*, "Vukütü's-salât", 26.

⁵⁷ Buhârî, "Cizye", 17.

⁵⁸ Tirmizî, "Menâkıb", 45.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, II, 162, 192; Dârimî, "Mukaddime", 43.

⁶⁰ Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 106-107.

Hız. Peygamber'in teyit edilmesi mânâsı taşımaktadır. Resûlullah'ın bal şerbeti içmemeye yemin etmesi üzerine Tahrim Süresi'nin ilk beş âyetinin inişi⁶¹ de verdiği kararın tashih edilmesi anlamına gelmektedir. Bu sebeple Hız. Peygamber'in bazan tevakkuf ettiği de oluyordu. Ganimet malları arasında bulunan bir kılıcın kendisine verilmesi için ısrar eden Sa'd b. Ebû Vakkâs'ı her seferinde geri çevirmiş, bu konuda bir tasarrufta bulunmaktan kaçınmış ve ardından da "Sana enfâlin hükmünü soruyorlar! De ki: enfâl, Allah ve resulüne aittir" âyeti nâzil olmuştur.⁶²

C. Hadislerde Bildirilen Kur'an Dışı Vahiy Örnekleri

Hadislerde, Hız. Peygamber'e Kur'an-ı Kerim dışında başka vahiylerin geldiğini bildiren pek çok ifade ve örneğin bulunması, dinin Resûlullah'a ne kadar farklı yollarla tebliğ edildiğini, onun öğretim ve eğitimi için değişik usullerin kullanıldığını göstermektedir.

1. Hız. Peygamber'in Allah Teâlâ'dan Vahiy Geldiğini Bildirmesi

"Ben ancak bana vahyolunana uyuyorum" (el-En'âm 6/50) ve benzeri âyetler (el-Ahkâf 46/9), Hız. Peygamber'in bilgisinin kaynağını açıklamak olarak anlaşılabilir gibi sünnetinin vahiy kaynaklı olduğu veya sünnetinin vahiy bir esasa dayandığı şeklinde de anlaşılabilir. Nitekim Resûlullah bazan, Kur'an dışı vahiy aldığını söylemiştir. Meselâ, Resûl-i Ekrem âhiret âlemiyle,⁶³ gelecekle,⁶⁴ imanla,⁶⁵ ibadetlerle⁶⁶ ilgili konularda verdiği bazı bilgiler konusunda 'vahiy aldığı' açıkça belirtmiştir.

Bunların dışında da vahiy aldığını gösteren işler veya bilgiler vardı. Bakî Mezarlığı'nı ziyaretinin ve orada dua etmesinin Allah'ın emri ile olduğunu belirtmiştir.⁶⁷ Bir başka hadiste ise, "Bu gece at konusunda dikkatim çekildi" buyurmuştur.⁶⁸ Daha pek çok farklı konuda, meselâ, geçmiş kavimler,⁶⁹ kılık-kıyafet hakkında⁷⁰ Kur'an'da olmayan bilgiler alıyor ve bunları duyuruyordu.

2. Kudsi Hadisler

Kur'an-ı Kerim'de yer almadığı halde Hız. Peygamber'in Allah Teâlâ'ya izâfe ederek naklettiği sözleri ve hükümleri, Kur'an dışı vahyin varlığını göstermektedir. Kudsi hadisler bunun örneğidir.

Hız. Peygamber'e gelen bu tür vahyin bir belirtisi de Allah Teâlâ ile irtibatını gösteren ifadeleridir. Resûlullah'ın, "Allah'ım tebliğ ettim mi?"⁷¹ şeklindeki sözleri, daha önce bildirileni, Allah Teâlâ'dan naklettiğini göstermektedir ki tebliğ görevini yerine getirip getirmediğini sormaktadır. Hız. Peygamber'in, Allah Teâlâ'nın memnun olduğu şeyleri haber verdiğine dair O'ndan yaptığı nakiller⁷² de aynı çerçevede değerlendirilebilir. "Anneme istiğfar etmek için babbimden izin istedim, vermedi. Kabrini ziyaret etmek için izin istedim, verdi"⁷³ hadisi ise Hız. Peygamber'in Allah Teâlâ ile vahiy ilgisini gösterdiği gibi onun fiillerinin, ilâhî irâdeye uygun olduğunun açık bir örneğidir.

3. Emrolunması-Nehyolunması

Pek çok hadiste geçen "Allah Teâlâ, şunu emretti, şunu yasakladı" gibi Allah'a nisbet edilen bilgiler, açıkça bu tür sünnetlerin vahiy kaynaklı olduğunu gösterir. Meselâ, Resûlullah'ın "Dikkat edin, rabbim bana, bugün öğrettiklerimden bilmediklerinizi size öğretmemi emretti"⁷⁴ ifadeleri, müslümanların hangi konuda bilgilendirileceğinin de vahiyle belirlendiğini göstermektedir. Emirler, farklı birçok konuda idi. Hız. Peygamber'e bildirilen konular ibadet,⁷⁵ kılık kıyafet,⁷⁶ sahâbilerin fazileti,⁷⁷ mescidlerin yapılış biçimi⁷⁸ gibi farklı konularla ilgiliydi. Sonuç itibariyle bunlar, dini tebliğ etmenin uzantısı niteliğindedir. Resûlullah'ın, Übey b. Kâ'b'a söylediği "Allah, sana Kur'an okumamı bana emretti" hadisi⁷⁹ de bu vahiylerin bir hikmete binaen geldiğini göstermektedir. Nitekim Übey, kıraat konusunda sahâbenin önde gelenlerinden olmuştur.

Öte yandan, Hız. Peygamber'in, bazı hadislerde geçen 'nehyolundum' şeklindeki ifadesi de sünnetin vahiy kaynaklı olduğunun delillerindedir. Hız. Peygamber'e bildirilen nehiyeler, ibadetlerin ifasından⁸⁰ hediyeilerin kabulüne⁸¹ kadar pek çok konuyla alakalı idi. Sahâbilerden de Hız. Peygamber'in emir veya

⁶¹ Buhârî, "Eymân ve'n-nüzûr", 25, "Tefsîr", 66/1.

⁶² Müslim, "Cihâd", 34; Tirmizî, "Tefsîr", 8/1.

⁶³ Nesâî, "Cenâiz", 115.

⁶⁴ Nesâî, "Hayl", 1.

⁶⁵ Buhârî, "Ezân", 156, "İstiskâ", 28.

⁶⁶ Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 7; Ahmed b. Hanbel, IV, 244; Dârimî, "Salât", 24.

⁶⁷ *el-Muvatta'*, "Cenâiz", 55.

⁶⁸ *el-Muvatta'*, "Cihâd", 47.

⁶⁹ Müslim, "Sayd", 50.

⁷⁰ Buhârî, "Salât", 16, "Libâs", 12; Müslim, "Libâs", 23.

⁷¹ Ebû Dâvûd, "Harâc", 10, 16.

⁷² Ebû Dâvûd, "Cihâd", 74.

⁷³ Müslim, "Cenâiz", 105.

⁷⁴ Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 120; Ahmed b. Hanbel, IV, 266; Müslim, "Cennet", 63.

⁷⁵ Ebû Dâvûd, "Tahâret", 57, 60.

⁷⁶ İbn Mâce, "İkâme", 19, 67; Ebû Dâvûd, "Salât", 150.

⁷⁷ Buhârî, "Tefsîr", 98/1.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, "Salât", 12.

⁷⁹ Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 121.

⁸⁰ Nesâî, "Tatbik", 8.

⁸¹ Tirmizî, "Siyer", 24.

nehiy aldığı ifade eden rivayetler bulunmaktadır.⁸² Onlar, Resûlullah'ın ancak ve ancak kendine emredileni yaptığını ifade etmişlerdir.⁸³ İbn Abbas'ın, "Resûlullah, kendisine gönderileni tebliğle memur idi"⁸⁴ sözü de aynı çerçevededir. Resûlullah'ın, "Ben size ne bir şeyi verebilirim ne de onu menedebilirim. Ben (sadece) bir koruyucuyum (bekçiyim), emrolduğum şekilde yerleştiririm, (إن أنا إلا خازن أضع حيث أمرت)"⁸⁵ hadisi konuyu özetlemektedir.

D. Kur'an Dışı Vahyin Varlığını Gösteren Nebevî Uygulamalar

Hz. Peygamber'in bazı uygulamaları, açıkça Kur'an dışında vahiy aldığı gösteren örneklik anlamı taşımaktadır. İlk verilecek misâllerden biri Kur'an'la ilgili faaliyetleridir. Kur'an âyetlerinin tertibi, onların açıklanması ve sûrelerin sırası gibi hususların bilinmesi ancak vahiyyle mümkündür. Bir kişinin, öğretilmeksizin âyetleri izah etmesi mümkün değildir. "Şüphesiz onu, toplamak ve okumak bize aittir" (el-Kıyâme 75/17) âyetinden sonra "Onu açıklamak bize aittir" (el-Kıyâme 75/19) ifadesindeki 'açıklama', Kur'an'ın müşkil mânalarını ve ahkâmını, hadleri, helâl ve haramları açıklamak başta olmak üzere her mânayı içermektedir. Ancak böylece âyetler uygulanabilir. Bu, Kur'an'ı Hz. Peygamber'in lisanıyla açıklamaktır. Hadis kitaplarındaki tefsire dair pek çok hadis bu tesbitleri doğrulamaktadır. Sahâbiler de Kur'an'ı en iyi anlayanın Hz. Peygamber olduğunda şüphe edilmemesi konusunda uyarılarda bulunurlardı. Abdullah b. Ömer'e, Allah Teâlâ "Korkarsanız, namazı kısaltmanızda günah yoktur" (en-Nisâ 4/101) buyurduğu halde korkulacak bir şey yokken de seferde hâlâ namazı nasıl kısaltıyorsunuz? deyince o, "Resûlullah geldiğinde biz sapsamıştık. O bize her şeyi öğretti. Allah'ın seferde namazı iki rekât kılmamızı emrettiği de bu öğrettikleri arasında idi" diye cevap vermiştir.⁸⁶

Hz. Peygamber'in dini tebliği vahye dayanmaktaydı. "De ki: Ben, sadece vahiy ile sizi ikaz ediyorum" (el-Enbiyâ 21/45) ve "Ben size kendiliğimden bir şey iddia edenlerden değilim" (Sâd 38/86) âyetleri bunun delilidir. Nitekim Hz. Peygamber'in başta ibadetlerin uygulanış şekli olmak üzere pek çok konuda vahiy aldığı aşikârdır. Beytülmakdis'in müslümanların ilk kiblesi oluşu,⁸⁷ vahiy ile tesbit edilmişti. Resûlullah'a âşûrâ orucunun emrolunması⁸⁸ da ibadetlerle ilgili başka bir vahiy örneğidir. Hac yaptığı esnasında, bu ibadetin yapılışı ile ilgili olarak Hz. Peygamber'e sürekli vahiy geliyordu.⁸⁹

Hz. Peygamber'in koyduğu cezalar vahye dayanıyordu.⁹⁰ "Allah ve resulü, zinaya üç, iki ve bir kişinin şehâdetini kabul etmez"⁹¹ hadisinde, cezanın gerçekleşmesiyle ilgili konunun Allah Teâlâ'dan alınan bilgiye dayandığı açıkça görülmektedir.

Resûlullah'ın devlet yönetimi ve takip ettiği siyasette de vahyin yönlendirmesi bulunuyordu. Meselâ, Hz. Peygamber ile ashâbı, Allah'ın kendilerine emrettiği gibi müşriklerin ve Ehl-i kitab'ın kusurlarını affedip sabrediyorlardı (el-Bakara 2/27, 109; Âl-i İmrân 3/186). Nihayet Allah, onlarla harbe izin verdi.⁹² Buna göre Resûlullah'ın, takip ettiği siyaset Allah'ın emri ile idi. Nadiroğulları ile yapılan savaşta, İslâm ordusu, gerek düşmanı teslim olmaya zorlamak, gerekse hücum esnasında kendilerine kolaylık sağlamak için Resûlullah'ın emriyle çevredeki hurma ağaçlarını tahrip etmişti. "Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir" (el-Haşr 59/5) âyetinde savaşta bir hareketin Allah Teâlâ'nın yönlendirmesi ile olduğu belirtilir. Âyetteki 'Allah'ın izniyle' ifadesinden, Kur'an'da zikredilmeyen bir iznin bulunduğu Resûlullah'ın da bu izinle hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Akaid veya ibadet ile ilgili olmayan, muâmelâtla alakalı konularda da vahiy geliyordu. Borçlunun borcu ödenmeden cennete giremeyeceği⁹³ hadisindeki bu bilgi şüphesiz vahiyle bilinebilecek şeylerden idi. Aynı çerçevede Resûlullah'a misvakın fazileti ve büyüklere öncelik tanınması hakkında dahi vahiy gelmiştir.⁹⁴ Hz. Âişe'nin "O'nun ahlâkı Kur'an'dan ibaretti"⁹⁵ sözü Resûlullah'ın ahlâkının Kur'an'a uygunluğunu göstermektedir.

Sonuç itibarıyla "Onların yüz çevirmeleri sana ağır geliyorsa yeri delerek veya göğe merdiven dayayarak bir mucize getirmeye gücün yeterse (yap). Allah dileseydi hepsini hidayet üzere toplardı" (el-En'âm 6/35) âyetinden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in fiilleri, ilâhî iradenin dışına taşmamaktadır. "De ki: Benim namazım, kurbanım (ibadetim), hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin rabbi Allah içindir" (el-En'âm 6/162) âyeti ise Resûlullah'ın, uygulamada doğruya iletilmesine delâlet etmektedir. Yaptığı işlerin Allah'ın emri ile olduğunu belirtmesi⁹⁶ Hz. Peygamber'in fiillerinde ilâhî yönlendirme olduğunu göstermektedir. Öyle ki Zeyneb bint Cahş'la evlenmesi bile Allah Teâlâ'nın emri ile olmuştur (el-Ahzâb 33/37).

⁸² Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 459; Müslim, "İmâre", 30.

⁸³ Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 429.

⁸⁴ Ebû Dâvûd, "Salât", 126.

⁸⁵ Hemmâm b. Münebbih, *es-Sahîfe*, Beyrut 1407/1987, s. 38; Ebû Dâvûd, "Harâc", 12.

⁸⁶ Nesâî, "Salât", 3.

⁸⁷ Buhârî, "Ahbârü'l-âhâd", 1; Tirmizî, "Mevâkit", 138, "Tefsîr", 2/9.

⁸⁸ Müslim, "Sıyâm", 116.

⁸⁹ Nesâî, "Menâsik", 51.

⁹⁰ Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 380-381.

⁹¹ Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 387.

⁹² Buhârî, "Edeb", 115.

⁹³ Nesâî, "Büyü", 98.

⁹⁴ Buhârî, "Vudû", 74; Müslim, "Rü'yâ", 19.

⁹⁵ Müslim, "Müsâfirin", 139.

⁹⁶ Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 109.

E. Konu İtibariyle Vahiy Olduğu Açıkça Bilinenler

Hız. Peygamber'in verdiği bazı bilgilerin Allah'ın bildirmesiyle öğrenilecek konularda olması bu sözlerin vahiy kaynaklı olduğunu gösterir. Resûl-i Ekrem'in bazı emirlerin hikmetini açıklamaması, gayb âlemi ile ilgili konuları bilmesi bu kabil konulardandır. Meselâ, "Namaz, ümmül-kitabda elli vakittir, ümmetime beş vakittir"⁹⁷ hadisi, Hız. Peygamber'in kendi kendine bilmesi mümkün olmayan bilgilerdendir.

Hız. Peygamber'in gaybla ilgili konulardaki sözleri vahiy aldığı açık delillerindedir. Gaybî konuların bir kısmı geçmişe aittir. Hız. Peygamber, önceki peygamberlerin işlerini naklediyor⁹⁸ veya peygamberlere kitap dışı vahiy geldiğini gösteren misalleri anlatıyor,⁹⁹ asırlar öncesinin bilgisini veriyordu. Meselâ, "Hız. Mûsâ'nın gömüldüğü yerde olsaydım, kızıl kum tepesinin yanındaki kabrini gösterirdim" buyurmuştur.¹⁰⁰

Hız. Peygamber, gelecekte olacak şeyler hakkında da bilgi vermiştir ve bunların bir kısmı gerçekleşmiştir. Hadis kitaplarında bu haberleri ihtiva eden 'fiten' bölümlerinde anlatıldığına göre Hız. Peygamber, kıyameti ve kıyamet kopmadan önce olacak büyük olayları anlatmış ve "bana bir şey sormak isteyen sorsun, burada oturduğum müddetçe vallahi sorduğunuz her soruya cevap vereceğim" buyurmuştur. Kendisine geleceğe dair sorular sorulmuş ve Resûlullah bunlara cevap vermiştir.¹⁰¹

Hız. Peygamber'in gayb âleminden verdiği haberlerin en belirgin olanı âhirete dair haberlerdir. Çünkü âhiretle ilgili meseleler, peygamber de olsa bir kimsenin kendi kendine bilmesi mümkün olmayan konulardır. Kendisine cennet¹⁰² ve cehennem gösteriliyor,¹⁰³ o bir kimsenin âhiretteki yerini haber verebiliyordu.¹⁰⁴ Bazan Hız. Peygamber, gayb âlemi ile ilgili kıyamet, cennet gibi konularda sorulan soruları Cebrâil'in bildirmesi ile cevapladığını söyleyerek bilgisinin kaynağını da belirtiyordu.¹⁰⁵

Hız. Peygamber'in bazı kimselerin mânevî durumlarına, iç âlemine dair verdiği bilgiler de gaybî haber aldığı göstermektedir. Münafıkları tanıması¹⁰⁶ bunlardan biridir. "Çevrenizdeki bedevî Araplardan ve Medine halkından münafıklıkta maharet kazanmış birtakım kimseler vardır. Sen onları bilmezsin

⁹⁷ Buhârî, "Tevhîd", 37.

⁹⁸ Buhârî, "Enbiyâ", 9.

⁹⁹ Buhârî, "Cihâd", 153; Müslim, "Selâm", 148-150.

¹⁰⁰ Buhârî, "Cenâiz", 69, "Enbiyâ", 31.

¹⁰¹ Buhârî, "İlim", 29, "İ'tisâm", 3.

¹⁰² Buhârî, "Cenâiz", 73, "Megâzi", 17, 27.

¹⁰³ Buhârî, "Mûsâkât", 9.

¹⁰⁴ Buhârî, "İlim", 29, "Mevâkî", 11.

¹⁰⁵ Buhârî, "Menâkıbü'l-ensâr", 51.

¹⁰⁶ Muhammed 47/30.

biz biliyoruz onları" (et-Tevbe 9/101) âyetine göre Hız. Peygamber, münafıkların bilgisini Allah'tan almıştır. Ayrıca kendinden gizlenenleri de biliyordu. Hız. Peygamber'in hanımlarından birine sır olarak söylediği bir şeyi onun diğer eşlere haber vermesi üzerine Allah'ın, sırrının ifşa edildiğini Hız. Peygamber'e bildirmesi ve onun da bu durumu hanımına söylemesi (et-Tahrîm 66/3) örnek gösterilebilir.

Gaybla ilgili konularda bilgilendirilmesinin bir başka belirtisi, Hız. Peygamber'in bulunmadığı yerlerdeki olayların kendisine haber verilmesidir. Bî'rîmâûne olayında Cebrâil durumu Resûlullah'a ulaştırmış ve o da kelimesi kelimesine ashâbına anlatmıştır.¹⁰⁷ Bir hırsızlık olayında hırsızın kim olduğunu biliyor,¹⁰⁸ sahâbilerin güzel davranışlarının Allah Teâlâ tarafından beğenildiği kendisine haber veriliyordu.¹⁰⁹ Aynı şekilde münafıkların tutumları (et-Tevbe 9/64-65) ve müşriklerin sözleri¹¹⁰ kendisine bildiriliyordu. Sahâbiler de Hız. Peygamber'e her konuda haber verildiğini gayet tabii karşılıyorlardı. Meselâ, hac esnasında Hız. Peygamber, sahâbilerin ihramdan çıkıp önce umre yapmalarını emretmiş, Câhiliye'den kalma anlayışla hac için gelmişken umre yapılmasını yadırgayan sahâbilere ihramdan çıkmak ağır gelmiş ve içleri sıkılmış. Bu olayı anlatan râvi Câbir b. Abdullah, sahâbilerin bu halini Hız. Peygamber'in duyduğunu söyledikten sonra "bu hususta semadan bir şey mi nâzil oldu, yoksa insanlar mı ona haber verdi bilmiyoruz" demiştir.¹¹¹

F. Hükümleri

Kur'an-ı Kerim'de, peygamberlere hüküm hakkı verildiğinden bahseden âyetler bulunmaktadır. Hız. Dâvûd ve Süleyman'a hüküm verilmesi (el-Enbiyâ 21/79), Hız. Peygamber'in helâl ve haram kılma yetkisinin olması (el-A'râf 7/157) burada zikredilebilir. Bu, peygamberlerin verdiği hükümlerin vahiy veya vahyin kontrolünde olduğunu göstermektedir. "Bize bundan başka bir Kur'an getir yahut bunu değiştir, derler. Sen de onlara de ki: Bunu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben ancak vahyolunana uyarım" (Yûnus 10/15) âyetinde de görüldüğü gibi Hız. Peygamber'in hükümleri vahiyle ilgilidir ve neshe gidilecekse ancak vahiyle olur. "Onlara istedikleri âyeti getirmedigin zaman onu kendinden getirmeli idin, derler. Onlara de ki ben ancak rabbim tarafından bana vahyolunana uyarım" (el-A'râf 7/203) âyetinde de Hız. Peygamber'in yaptığı işlerde, verdiği hükümlerde, koyduğu kanunlarda vahye uyması emrolunmuştur. Dolayısıyla Resûlullah'ın hareketlerini vahiy belirle-

¹⁰⁷ Buhârî, "Cihâd" 9, "Megâzi", 28.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 133.

¹⁰⁹ Müslim, "Eşribe", 172.

¹¹⁰ el-Enbiyâ 21/3-4; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 50.

¹¹¹ Müslim, "Hac", 142.

mehtir, onun yaptıkları vahye uymaktan başka bir şey değildir.¹¹² Hatta bu âyetlerden hareket eden bazı âlimler peygamberlerin ictihadının olmadığını, her şeyin Allah tarafından emredildiğini ifade etmişlerdir.¹¹³ Aynı şekilde “Eğer (peygamber), bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kısıvrak yakalardık” (el-Hâkka 69/44–45) âyetinden Hz. Peygamber’in koyduğu hükümlerin icâzeti vardır, mânası çıkmaktadır.

Hz. Peygamber’in konuyla ilgili tatbikatına bakıldığında, “Allah’ın indirdiği ile hükmet” (el-Mâide 5/48, 49) emrini yerine getirdiği görülmektedir. Verdiği kararlar, Kur’an’a ve kendisine tebliğ edilen vahye uygundu. Nitekim Hz. Ebû Bekir’in, zekâtla ilgili olarak “Allah’ın, Resûlullah’a emrettiği ve onun da müslümanlara farz kıldığı zekât farızasıdır”¹¹⁴ ifadesinde Hz. Peygamber için farz kılma kelimesi kullanılmış, onun Allah’tan aldığı emirleri tebliğ etmesine farz denilmiştir.

Hz. Peygamber verdiği hükümlerin vahyin dışında kalmadığını açıkça belirtmiştir. “Ben, Allah’ın kitabında helâl kıldığını helâl kılıyorum, haram kıldığını haram kılıyorum” buyurmuştur.¹¹⁵ Aynı şekilde “Emrettiğim veya nehyettiğim bir konuda kendisine emrim geldiğinde bir adamın şöyle diyeceğini elbette biliyorum: Bilmiyorum, Kitâbullah yanımızda. Bu, onda yok”¹¹⁶ hadisinde verdiği hükümlerin, herhangi birinin sözü gibi olmayacağı, dolayısıyla reddedilemeyeceği belirtilmektedir. Bu ifadelerden, Hz. Peygamber’in ahkâmı, Kur’an’dan istinbat ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla helâl ve haram kıldığı şeyler, Kur’an’ın emri gibi sayılmaktadır. Resûlullah, ilâhî teyit ve rabbânî beyan ile istinbat etmiştir. Bu istinbat, Kur’an’da “tebeyyün veya irâe” (en-Nisâ 4/9, 105) şeklinde geçer.¹¹⁷ “Bazı kimselere ne oluyor ki Allah’ın kitabında olmayan birtakım şeyleri şart koşuyorlar. Allah’ın kitabında olmayan herhangi bir şart bâtuldir”¹¹⁸ hadisinde de hükümlerin Kur’an’a uygunluğunun gerektiğini bildiren Hz. Peygamber’in kendisinin Kur’an’a aykırı hüküm vermesi mümkün değildir. Verdiği hükümlerin ya doğrudan ya da dolaylı olarak Kur’an’da mevcut olması, Resûlullah’ın hükümlerinin vahye dayalı olduğunu gösterir.

Burada ‘kitâbullah’ ifadesine de yer vermek gerekmektedir. Hz. Peygamber’in hükümlerinin anlaşılması açısından bu ifade önemlidir. İslâm âlimlerinin tesbitine göre kitâbullah, Kur’an’a dendiği gibi Allah’ın kulları hakkındaki farz ve hükümlere de denir. Kur’an’da yazılsın veya yazılmasın, “كتاب الله عليكم”

¹¹² Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, I-V, Kahire 1383/1964, V, 15.

¹¹³ Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, II, 118.

¹¹⁴ Ahmed b. Hanbel, I, 11; Buhârî, “Zekât”, 38.

¹¹⁵ Abdürrezzâk, *Musannef*, IV, 534.

¹¹⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 8; İbn Hibbân, *Sahih*, I, 174.

¹¹⁷ Süleyman en-Nedvî, *Tahkiku Ma’ne’s-sünne*, Mekke 1399, s. 17–18.

¹¹⁸ Müslim, “İtk”, 8.

(en-Nisâ 4/24) Allah’ın farzı ve hükmü demektir. Buna göre her hükmün Kur’an’da bulunması şart değildir.¹¹⁹ Resûlullah’ın, bir davada “İkiniz hakkında Allah’ın kitabı ile hükmedeceğim”¹²⁰ buyurarak Kur’an’da yer almayan bir karar vermesi, sünnete, bu mânada kitabullah denileceğine delil kabul edilmiştir. “Onun (konuşması) vahyedilenden başka bir şey değildir” (en-Necm 53/4) âyetinde olduğu gibi, sünnet Allah’ın vahyi ve takdiridir.¹²¹ Buradan hareketle Allah’ın kitabından maksadın Allah’ın hükmü olduğunu söylemek de mümkündür. Hz. Peygamber’in emrine itaatın, onun emrinin Kur’an kaynaklı oluşuyla ilgisi vardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in sözünü kitâbullah’a izâfe etmek câizdir. Buna göre “Kitâbullahta nas olarak bildirilmeyen şeyler bâtuldir” demek doğru değildir.¹²²

“Hayır, rabbine andolsun ki aralarında ihtilâfa düştükleri konularda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam mânasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar” (en-Nisâ 4/65) âyetinin nüzûl sebebi de bu meseleyi izah etmektedir. Âyet, Hz. Peygamber’in verdiği hükümü beğenmeyen kişi hakkında nâzil olmuştur. Hz. Peygamber’in verdiği hüküm Kur’an nassı değil sünnettir. Dolayısıyla Resûlullah’ın Allah’a ait bir hüküm bulunmayan konuda koyduğu hüküm Allah’ın hükmü ve emriyle konulmuştur sonucu çıkarılmıştır. “Sen doğru yola Allah’ın yoluna davet ediyorsun” âyetinin de bu tesbitleri doğruladığı ifade edilmiştir.¹²³ Aynı şekilde peygamberlere verilen hükmetme yeteneğinin (Yûsuf 12/22) nübüvvet olduğu¹²⁴ şeklindeki tefsir, hükümlerin vahiyle ilgili olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber’in, yasaklarının Allah’ın emri olduğunu bildirmesi,¹²⁵ koyduğu hükümlerden bazılarının değişmesi ve bu değişikliğin de Allah’ın emrine dayandığını tasrih etmesi¹²⁶ kararlarının kaynağını göstermektedir. “Allah’ın bana helâl kıldığı bir şeyi haram etmek benim elimde değildir”¹²⁷ hadisinde de Hz. Peygamber, hüküm vermedeki yetkisini belirtmiş hem de kaynağına işaret etmiştir.

Nitekim Resûlullah’ın, bazı olaylarda karar vermeyip, Allah Teâlâ’nın hükmünü beklemesi de hüküm konusunda, kaynağı göz ardı etmediğini göster-

¹¹⁹ Şâtıbî, *İ’tisâm*, I-II, Kahire 1408, II, 484.

¹²⁰ Buhârî, “Sulh”, 5, “Şurût”, 9, “Hudûd”, 30, 34, 38, “Ahkâm”, 39.

¹²¹ İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, I-XV, Beyrut 1414, XV, 180.

¹²² Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul, ts., VII, 565. Müellif, vasıtasız emir ve nehiyelerin namaz, oruç, içki..., vasıtalarının ise, “Peygamber, size ne getirirse onu alın” el-Haşr 59/7; “Allah’a ve Resûlü’ne itaat edin” Âl-i İmrân 3/132 gibi âyetlerin kapsamında olan umumi hükümler olduğunu belirtir.

¹²³ Şâfiî, *Risâle*, Kahire 1388, s. 48, 51.

¹²⁴ Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’an*, V, 3391, I-IX, Kahire, ts.

¹²⁵ Nesâî, “Büyü”, 90.

¹²⁶ Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 380–381.

¹²⁷ Müslim, “Mesâcid”, 76.

mektedir. Aralarında Kâ'b b. Mâlik'in de bulunduğu savaştan geri kalan üç kişinin durumu ve konuyla ilgili âyet bunun örneğidir (et-Tevbe 9/118). Hz. Peygamber, Kâ'b b. Mâlik'e affedildiğine dair müjdeyi verdiğinde o, "Yâ Resûlallah "Bu müjde senden mi yoksa Allah tarafından mı?" diye sormuş. Resûlullah "Hayır, Allah katından" buyurmuştur.¹²⁸ Sahâbinin sorusundan Hz. Peygamber'in hüküm yetkisinin bulunduğu ve bunun ashâp açısından fark gözetilmeden bağlayıcı kabul edildiği anlaşılmaktadır. İfk Hadisesi'nde vahiy gecikince, istişare için, Hz. Ali ve Üsâme b. Zeyd'i çağırması¹²⁹ da Resûlullah'ın özel denilebilecek konularda dahi vahye muntazır olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in, bazan verdiği hükümden veya söylediği bir sözden sonra âyetle istişâh etmesi, onun gerektiği zaman kaynağını zikrettiğinin örneğidir.¹³⁰

G. Resûlullah'ın Emir, Yasak ve Uygulamalarının, Allah'a Râci Olması

Sünnetin vahye dayandığının belirtilerinden biri de Hz. Peygamber'e aitmiş gibi görünen bazı işlerin aslında Allah'a rucû etmesi, O'nunla ilintili olmasıdır.

"Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahbine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir" (el-Feth 48/10) âyetinde görüldüğü gibi aslında meselenin sadece Allah ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Resûlullah'ın da aynı mânaya vurgu yapan ifadeleri bulunmaktadır. "Dikkat edin! Allah'ın ve resulünün ahd ve emânında bulunan bir şahsı her kim öldürürse, muhakkak surette Allah'ın ahdini bozmuş olur ve o kimse cennetin kokusunu koklayamaz"¹³¹ hadisinde başlangıçta Allah ile resul beraber kullanılırken sonuçta Allah'ın ahdini bozmaktan bahsedilmektedir. Aynı şekilde "Kim resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur" (en-Nisâ 4/80) âyetinde resule yönelik bir davranışın aslında Allah Teâlâ'ya vardığı belirtilmektedir. "Allah'a ve resulüne itaat eden doğruya ermiştir. Onlara isyan eden kimse ise, sadece kendine zarar verir, Allah'a hiç zarar veremez"¹³² hadisinde de Allah ile resul beraber kullanılırken sonuçta konu sadece Allah Teâlâ ile ilgilendirilmektedir.

Allah'ın rızasını kazanmanın yolunun, Hz. Peygamber'den geçtiği de Kur'an'da bildirilmiştir. "Onlar sizi (kandırmak ve) hoşnut etmek için (müslüman olduklarına dair) Allah'a yemin ederler. Hâlbuki onların eğer mümin iseler Allah'ı ve peygamberini hoşnut etmeleri daha doğrudur" (et-Tevbe 9/62). Bu anlayışla sahâbiler, Hz. Peygamber'in hoşlanmayacağı bir

¹²⁸ Buhârî, "Megâzi", 79; Müslim, "Tevbe", 53.

¹²⁹ Ahmed b Hanbel, VI, 196; Buhârî, "Şehâdet", 2, 15, "Megâzi", 34, "Tefsîr", 26/6 "İ'tisâm", 28.

¹³⁰ Buhârî, "Cenâiz", 83, "Tefsîr", 92/6.

¹³¹ Tirmizî, "Diyât", 10.

¹³² Ebû Dâvûd, "Nikâh", 31.

durumu ifade ederken "Allah'ın ve resulünün gazabından Allah'a sığınırım" ifadesini kullananlardı.¹³³

Hz. Peygamber'in tebliğ veya fiillerinin, konu sınırı olmaksızın, sonuç itibarıyla Allah Teâlâ ile ilintili oluşu sünnetin vahiyle ilgisini açık bir beyanıdır. Hz. Peygamber'e inanmanın imanın ön şartı kılınması da bu tesbiti doğrulamaktadır. "Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar" (el-En'âm 6/33) âyeti bu noktaya işaret etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın dinine davette Resûlullah da zikredilmiştir. "Kendileri yara aldıktan sonra Allah ile peygamberinin davetine uyanlar (özellikle) bunların içinde iyilik edip sakınanlara büyük mükâfat vardır" (Âl-i İmrân 3/172) âyetine göre Allah'ın ve peygamberinin çağrısı aynıdır.

Allah ile resulünün birlikteliğini ifade eden "Ey iman edenler! Allah'a ve resulüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin" (el-Enfâl 8/20) âyetinde "Ondan yüz çevirmeyin" denilmiş ancak 'o ikisinden' denilmemiştir. Çünkü "Kim resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." (en-Nisâ 4/80) "Eğer mümin iseler Allah ve resulünü razı etmeleri daha doğrudur." (et-Tevbe 9/62) âyeti de böyledir.¹³⁴ Burada hitabın müminlere yönelik olduğuna da işaret etmek gerekir. Çünkü iman ile resule itaat birbiriyle ilişkilidir (el-Hucurât 49/14).

Hz. Peygamber'e karşı yapılan bir hareketin, Allah Teâlâ ile ilişkilendirilmesi konunun bir başka örneğidir. "Allah ile peygamberine karşı harbeden ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası..." (el-Mâide 5/33) âyetinden anlaşıldığına göre Allah'a harp açmanın tezahürü peygamberiyle savaşmaktır. Hz. Peygamber'in; imana girdikten sonra kâfir olup hırsızlık yapan, adam öldüren kimseleri, Allah'a ve resulüne savaş açmış sayması¹³⁵ da dine aykırı bu işlerin, Allah'a ve resulüne karşı yapılmış olması dolayısıyladır.

"Müşrikler içinde muâhede yaptığınız kimselerle Allah ile peygamberinin ilişkilerini kestikleri mâlum olsun" (et-Tevbe 9/1) âyetinde de sadece Allah Teâlâ zikredilmemekte Resûlullah'ın adı da anılarak onun mevkii ilân ve ihtarda yer almaktadır. Aynı şekilde "Allah'ı ve resulünü inkâr" (et-Tevbe 9/84), "Allah'a ve peygamberine karşı gelmek" (el-Haşr 59/4), "Allah'a ve resulüne düşman olmak" (el-Mücâdele 58/22) âyetlerinde Allah ve resulü birlikte geçmektedir. Resûlullah'ın, İslâm'a düşman olup müslümanlara eziyet edenler için "Allah ve resulüne eza etmiştir"¹³⁶ ifadesini kullanması da ezânın Allah Teâlâ'ya râci olduğunu gösterir.

¹³³ Abdürrezzâk, *Musannef*, IX, 465-466.

¹³⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, IV, 2823.

¹³⁵ Buhârî, "Cihâd", 152, "Hudûd", 17; Müslim, "Kasâme", 9, 11.

¹³⁶ Buhârî, "Şerike", 3, "Megâzi", 15, "Rehin", 3.

H. Peygamber, sünnete aykırı davranışlarda bulunanları “Allah ve resulüne isyan etmiştir” şeklinde tanımlamış,¹³⁷ edebe aykırı davranan bir kimseye “Allah’a ve resulüne eziyet ettin” buyurmuştur.¹³⁸ “Allah ve resulünü incitenlere Allah, dünyada ve âhirette lânet etmiş ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır” (el-Ahzâb 33/57) âyetinde de aynı noktaya işaret edilmektedir.

H. Peygamber’in ibadetlerdeki tatbikatında dahi Allah Teâlâ’nın emrinden söz edilmiştir. İbn Ömer, vitir namazının tek rek’at kılınabileceğini söyledikten sonra bunun “Allah’ın ve resulünün sünneti” olduğunu ifade etmiştir.¹³⁹

Kur’an’da ve Sünnet’te yer alan, H. Peygamber’in emrettiği veya nehyettiği konuların netice itibarıyla Allah’ın emri veya nehyi sayıldığına dair ifadeler ise konunun başka bir yönüdür. “Kim resule itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur” (en-Nisâ 4/80) âyeti, Resûlullah’ın ancak Allah’ın emrettiğini emrettiğine ve Allah’ın nehyettiğini nehyettiğine delil kabul edilmiştir.¹⁴⁰ Nitekim Resûlullah, kendi yasakladığı hususlarda Allah’ın adını da zikretmiştir. “Allah ve resulü yağmacılığı yasaklamıştır.”¹⁴¹ Aynı şekilde H. Peygamber, müsleyi¹⁴² ve müt’ayı¹⁴³ yasaklayanın Allah Teâlâ olduğunu bildirmiştir. Hatta yasakları ilân ettirdiği olmuş ve o yasakta Allah ve resul ifadelerini beraber kullanmıştır.¹⁴⁴ Resûlullah’ın, biat alırken Kur’an’da emredilen hususları şart koşması¹⁴⁵ da emir ve yasaklarının Kur’an’dan ayrı olmadığını göstermektedir.

Hüküm verme konusunda Allah ve resulü ifadelerinin beraber kullanılması sünnetteki hükümlerin kaynağına işaret etmektedir. “Onlar aralarında hüküm vermesi için Allah’a ve peygambere çağrıldıklarında bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler” (en-Nûr 24/48) âyetinde H. Peygamber’in de zikredilmesi buna delildir.

Uygulamadaki pek çok iş, sonuçta Allah Teâlâ ile ilgili sayılmıştır. Hicretin, “Allah’a ve resulüne” yapılmış sayılması,¹⁴⁶ fethedilen toprakların Allah’a ve resulüne ait olması,¹⁴⁷ ganimetten verilen payı taksim edenin Allah ve resulü olduğu¹⁴⁸ ifadeleri de yapılan işlerin sadece H. Peygamber’le değil, Allah Teâlâ ile de ilgili olduğunu göstermektedir. Bu inanış, müslümanlar arasında da

¹³⁷ Müslim, “Nikâh”, 110.

¹³⁸ Ebû Dâvûd, “Salât”, 22.

¹³⁹ İbn Mâce, “İkâme”, 116.

¹⁴⁰ Şevkânî, *Fethu’l-kadir*, I, 489.

¹⁴¹ Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 205.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, IV, 172.

¹⁴³ Müslim, “Nikâh”, 27.

¹⁴⁴ Buhârî, “Zebâih”, 28.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, V, 314; Buhârî, “İmân”, 11, “Hudûd”, 8. H. Peygamber, bahsi geçen hadiste el-Mümtehiine 60/12. âyetini okumuştur.

¹⁴⁶ Buhârî, “Bed’ü’l-vahy”, 1.

¹⁴⁷ Müslim, “Cihâd”, 61.

¹⁴⁸ Abdürrezzak, *Musannef*, V, 276.

yerleşiktir. Allah Teâlâ’nın, resulüne hanımlarını muhayyer bırakmasını emrettiği zaman H. Âişe, “Ben Allah’ı, resulünü ve âhiret yurdunu isterim” demiştir.¹⁴⁹ Muhakkak ki o, “Eğer Allah’ı, resulünü, âhiret yurdunu diliyorsanız bilin ki...” (el-Ahzâb 33/29) âyetinden hareketle veya H. Peygamber’in tavsiyesi ile bu ifadeyi kullanmış olmalıdır. H. Peygamber’in daha önceden fakir olan bir kimse hakkında “fakir iken Allah ile resulü onu zengin etti”¹⁵⁰ ifadesinde de aynı kullanım bulunmaktadır.

Mucizelerin kaynağında ilâhî iradenin bulunması da H. Peygamber’in vahiyle iç içe olduğunu göstermektedir. Meselâ; Mekkeliler, Resûlullah’tan, mucize istemişler. O da dolunayı onlara iki bölük halinde göstermiş, Mekkeliler, iki bölük arasından Hira’yı görmüşler.¹⁵¹ Aslında Allah’a ait bir fiil, H. Peygamber’e nisbet edilmiş olmaktadır.

Allah ve resul kelimelerinin birlikte zikredilmelerinin asıl anlamını, ne kastedildiğini ortaya koyan deliller de mevcuttur. Müşrik bir kimse, bir müslümana “Siz ne güzel topluluksunuz! Keşke siz Allah’ın dilediği şey ile Muhammed’in dilediği şey olur demesiniz” demiş. Bunu haber alan Resûlullah “Allah’ın dilediği şey ile Muhammed’in dilediği şey olur demeyin, fakat Allah’ın dilediği şey sonra Muhammed’in dilediği deyin”¹⁵² buyurarak hiçbir zaman bulunduğu konunun dışında tutulmasını hoş karşılamamıştır.

H. Bilgisinin Doğru Çıkması

H. Peygamber’in bilgisinin, sözlerinin doğru çıkması, sünnetin kaynağının vahiy olduğunu gösteren delillerden bir başkasıdır. Resûlullah, Hâtıb b. Ebû Beltea’nın müşrik akrabalarına gizlice gönderdiği bir mektubu haber vermiş ve sahâbiler mektubu götürmenin bir kadın olduğunu söyleyerek onu yakalamalarını emretmişti. Kadını yolda yakalayan sahâbiler mektubu istemişler, o inkâr edince “Resûlullah yalan söylememiştir” diyerek ısrar etmişler ve sonunda mektubu çıkartmışlardır.¹⁵³ Çünkü sahâbilerin, Resûl-i Ekrem’in söylediklerine inancı tamdı. Bu H. Peygamber’in o günkü bir olay hakkında verdiği bir haberdir; ancak onun geleceğe dair verdiği haberler de gerçekleşmiştir. “İnsanlar size mutlaka her şeyi soracaklar. Hatta ‘Her şeyi Allah yarattı, fakat Allah’ı kim yarattı?’ diyecekler” buyurmuştur. Ebû Hüreyre, ‘Allah ve resulü doğru söylemişlerdir’ diyerek bu soruya muhatap olduğunu bildirmiştir.¹⁵⁴ Burada dikkat edilmesi gereken nokta haberi verenin Resûlullah olmasına rağmen

¹⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, VI, 103; Buhârî, “Tefsîr”, 33/4, 5,

¹⁵⁰ Buhârî, “Zekât”, 49.

¹⁵¹ Buhârî, “Menâkıbü’l-ensâr”, 36.

¹⁵² Dârimî, “İsti’zân”, 63.

¹⁵³ Buhârî, “Megâzi”, 9.

¹⁵⁴ Müslim, “İmân”, 215.

Allah Teâlâ'nın da zikredilmesidir; çünkü sahâbiler, bu bilgilerin kaynağının vahiy olduğunu biliyorlardı.

III. Vahiy Almadığı, Vahiy Beklediği Durumlar

Hz. Peygamber, kendisine sorulan her soruya cevap vermiş veya kendisine iletilen problemlere hemen çözüm getirmiş olmayıp, bilmediği veya çözemediği konularda vahiy gelmesini beklemiştir. Nitekim mirasla ilgili sorulan bir soru üzerine “Bu mesele hakkında Allah, hüküm verecektir” buyurmuş ve miras âyeti nâzil olmuştur.¹⁵⁵ Hz. Peygamber'in, sorulan sorulara hemen cevap vermeyip vahiy beklediği bazı meselelerde vahiy gelmediği gibi,¹⁵⁶ bazan Kur'an'da yer almayan vahiy de gelirdi. Bunlar, ibadetlerden¹⁵⁷ gelecekle ilgili olaylara¹⁵⁸ kadar farklı konularda idi.

Konuyla ilgili âyet ve hadislere göre sünnetin bir kısmının vahiy kaynaklı olduğu kesindir. Sünnetin bir kısmı ise vahyin açıklık getirmediği konularda Hz. Peygamber'in vahyin koyduğu esaslardan hareketle, nebevî anlayış ve kavrayışı ile yaptığı ictehad ve görüşlerine dayanmaktadır.¹⁵⁹ Hz. Peygamber reyini kullanmış¹⁶⁰ ve kıyas yapmıştır.¹⁶¹ Dolayısıyla bazı sünnetler ictehadidir. Sahâbilerin Hz. Peygamber'in bazı kararlarına ‘Vahiy mi’ diye sormaları da bunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in gündelik ve teknik işlere dair bazı meselelerdeki görüşlerinde yanıldığı da olabiliyordu.¹⁶² Hurma ağaçlarını aşılama olayında; “Ben ancak bir zanda bulundum, bundan dolayı beni muaheze etmeyin. Fakat size Allah'tan bir şey naklettiğimden onu alın. Çünkü ben Allah'a hiç yalan isnad etmedim” buyurmuştur.¹⁶³ Hadisin başka bir rivayeti ise “Size dininizden bir şey emredersem onu alın”¹⁶⁴ şeklindedir. Anlaşıldığına göre dinî konularda yanlış hiçbir bilgilendirmesi olmamıştır. Gündelik ve teknik işlere dair konulardaki sözleri ise tavsiye niteliğindedir. Bununla beraber ilkhân günümüzde genleri değiştirmeye kadar varması bu işlemin her zaman isabetli olmadığını ve varlıkların aslını bozmamak gerektiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in önce, vahiy kontrolü dışında yaptığı bazı hareket, karar ve açıklamalarının, sonradan doğru bulunmayıp Kur'an-ı Kerim'de ilân edildi-

¹⁵⁵ Tirmizî, “Ferâiz”, 3.

¹⁵⁶ Abdürrezzâk, *Musannef*, X, 281.

¹⁵⁷ Buhârî, “Umre”, 10.

¹⁵⁸ Buhârî, “Zekât”, 47, “Cihâd”, 37.

¹⁵⁹ Dihlevî, *Huccetullahi'l-bâliğa* (trc. Mehmet Erdoğan), I-II, İstanbul 1994, I, 471.

¹⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Akziye”, 7.

¹⁶¹ Buhârî, “Hudûd”, 41, “İ'tisâm”, 12.

¹⁶² Konuyla ilgili İbrahim Canan'ın, *Peygamberimizin Yanılması Meselesi* (İstanbul 1999) adlı bir çalışması bulunmaktadır.

¹⁶³ Müslim, “Fezâil”, 139.

¹⁶⁴ Müslim, “Fezâil”, 140.

ği de olmuştur. Dolayısıyla her sünnetin vahye dayanmadığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in, Bedir Gazvesi'nde esir düşen müşrikleri fidye alıp salıvermesi (el-Enfâl 8/67), Tebük Gazvesi'ne bir bahane ile katılmak istemeyenlere izin vermesi (et-Tevbe 9/43), bal şerbeti içmemeye karar vermesi (et-Tahrîm 66/1) gibi günlük hayatla ilgili meselelerde dahi ikaz edilmesi, sünnetin vahye aykırı olmaması gerektiğinin ve Resûlullah'ın yaptıklarının kontrol altında olduğunun belirtileridir. Diğer yandan bu kararların vahiyyle düzeltilmiş olması da konunun vahiyyle ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu âyetler, Hz. Peygamber'in bütün fiillerinin, vahiy kaynaklı olmadığını göstermekle beraber, onun vahyin kontrolünde oluşunun açıkça belirtisidir ve bu âyetler, Hz. Peygamber'in fiillerinin netice itibarıyla isabetliliğine, sünnetin vahiy kaynaklı olduğuna delildir. Aynı şekilde sünnetle ilgili vahiy gelmesi ile sünnetin vahyin kontrolünden geçmesinin aynı neticeye vardığına işaret eder. Yani her sünnet, ilâhî maksada uygundur.¹⁶⁵ İsbet ettiğinde tasvip edilmesi ve hata ettiğinde uyarılması, Resûlullah'ın bu nevi sünnetine hükmen vahiy mahiyeti kazandırmıştır.¹⁶⁶

Sonuç

İslâm âlimleri, sünnetin kaynağına işaret eden pek çok nassı çeşitli şekilde değerlendirmişlerdir. İmam Şâfiî, “Emirsiz hiçbir şey sünnet olmamıştır” sonucunu çıkarmanın mümkün olduğunu söylemiş ve bunun da ya okunan vahiyyle ya da ‘şöyle yap’ diye Allah'tan gelen risâlet ile olduğunu belirtmiş ve vahyin geliş şekillerini belirttikten sonra “bütün sünnetler bu mânaların dışına çıkmaz” demiştir. Ayrıca hikmetin, Allah'tan gelen tilâvet olunmayan vahiy olduğunu söylemiş ve buna deliller de getirmiştir. “Allah'ın kitabı ile hükmedeceğim” hadisinin, Hz. Peygamber'in cübbe giymiş bir kimsenin umre ile ilgili soru sorması hadisinde vahiy gelene kadar susmasının,¹⁶⁷ Cebrâil'in Kur'an'ı getirdiği gibi sünneti getirmesinin, vardığı sonucu teyit ettiğini söylemiştir. Bütün bunların da “O, hevâsından konuşmaz” (en-Necm 53/3) âyetinin muhtevasına girdiğini ifade etmiştir.¹⁶⁸ İbn Hibbân (ö. 354) ise, Hz. Peygamber'in sünnetinin tamamının Allah tarafından verildiği, dolayısıyla Resûlullah'ın kendi görüşü olmadığı sonucuna varmış ve *Sahih*'inde böyle bir bölüm oluşturmuştur.¹⁶⁹ Mûsâ Cârullah Bigiyef de sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu söylemiş ve “Hz. Peygamber, bütün fiil ve sözlerinde rabbinden gelen bir **beyyine** üzerinedir, onun fiili ve kavli ancak Allah tarafından olur. Bu

¹⁶⁵ Polat, “Hz. Peygamber'in Sünnetini Anlama”, *Ebedî Risâlet*, İzmir 1993, II, 58, 59.

¹⁶⁶ Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk. İsmail L.Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilâflar*, İstanbul 2000, s. 91-95.

¹⁶⁷ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 30.

¹⁶⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XV, 225.

¹⁶⁹ İbn Hibbân I, 173.

konuda pek çok âyet vardır” dedikten sonra “Ben sadece bana vahyolunana uyarım” (el-En‘âm 6/50), “Sana vahyolunana uy,” (Yûnus 10/109) “De ki, ben rabbimden gelen apaçık bir delile dayanıyorum... Hüküm ancak Allah‘ındır” (el-En‘âm 6/57) âyetlerini delil olarak zikretmiştir.¹⁷⁰

Sünnetin vahye dayandırılması peygamberlik görevi açısından bakıldığında gayet tabiidir. Peygamberlik doğrudan vahiy ile ilgilidir. İbn Abbas “Biz böylece emrimizle ruhu vahyettik” (eş-Şûra 42/52) âyetindeki ‘ruh’un, ‘nübüvvet’ olduğunu söylemiştir.¹⁷¹ Peygamber gönderilen bir zatın devamlı vahye mazhar olması zaruridir.¹⁷² Peygamberliği sebebiyle diğer insanlardan ayrı olarak fazladan bir bilgi kaynağına sahip olmalıdır.

İslâm âlimleri de naslardan hareket ederek Hz. Peygamber’in sahip olduğu ilmi sınıflandırmışlardır. İlki nâzil olan ilim, yani Kur‘ân-ı Kerîm‘dir. İkincisi, Hz. Peygamber’in nübüvvet melekesinin, nübüvvet anlayışının, nebevî aklın neticesi olan ilimdir.¹⁷³ Bunların yanında beşer olarak üstün bir akla sahiptir. Bu üç yolla Hz. Peygamber, ilim elde etme imkânına sahip bulunmaktadır. Vahiy gibi diğer insanların ulaşması mümkün olmayan bir bilgi kaynağı ile uzun süre temasta bulunan beşerî aklın en üst seviyesine sahip Hz. Peygamber‘de meleke-i nübüvvet denilen bir peygamberâne ictihad kabiliyeti ve birikiminin oluşacağı muhakkaktır. Bu yetenek sayesinde Hz. Peygamber, başkalarının intikal edemediği birtakım ilâhî gerçekleri kavrayıp en uygun ifade ve uygulamalarla insanlara anlatır. Sünnetin ulaşılmaz boyutu, başkalarının yorumlarından üstün oluşu buradan kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber’in ilâhî iradenin beyanı niteliğindeki açıklamaları, ilâhî anlatım ve denetim altındaki nebevî akıldan doğmaktadır.¹⁷⁴

Kur‘an, şeriatın değişmez ve ezeli hükümlerini, önemli prensiplerini ve kurallarını açıklar. Sünnet, Kur‘ân‘la belirlenen esaslar dairesinde hükümlerin doğru bir şekilde açıklanması ve ayrıntıya inıştır ki bunlar değişen işlere ait zemine, zamana göre maslahat gereği kanunlaşan hükümlerdir. Bir başka ifade ile Kitap, aslı hükümlerdir, Sünnet ise bu aslı hükümlerin pratikteki açıklamasıdır. Kitap, doğrudan doğruya ilâhî vahiy neticesidir. Sünnet ise peygamberlik melekesi ve nurunun neticesidir.¹⁷⁵

Resûlullah‘ın bilgilerini çeşitli gruplara ayırarak da incelemek mümkündür. Dini tebliğ açısından bakıldığında Hz. Peygamber’in sözlerinin bir kısmı, Allah Teâlâ‘nın bildirdiği hükümleri tebliğ maksadıyla söyledikleridir. Bu da lafzı

¹⁷⁰ Bigiyef, *Kitâbü’s-sünne* (trc. Mehmet Görmez), Ankara 1998, s. 14–15.

¹⁷¹ Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmîl-Kur‘ân*, VIII, 5874.

¹⁷² Muhammed Esed, *Yolların Ayrılış Noktasında İslâm* (trc. Hayreddin Karaman), İstanbul 1986, s. 121.

¹⁷³ Nedvî, *Asr-ı Saadet*, IV, 96–97.

¹⁷⁴ Çakan, “Sünnete Yönelik Tartışmalar”, *Bilgi ve Hikmet*, s. 117.

¹⁷⁵ Nedvî, *Asr-ı Saadet*, IV, 96–97.

vahyedilen Kur‘an‘dır ve lafzı ile ibadet edilir. Diğeri ise lafzı Kur‘an âyetleri gibi tilâvet olunmayan ancak vahyedilmiş olan ‘nebevî’ hadislerdir. Kitap, lafzı ve anlamı ile vahiydir. Sünnet ise Hz. Peygamber’in kelimeleri ile ifade edilen ilâhî mânadır, anlamı itibarıyla vahiydir.¹⁷⁶ Risâleti tebliğle ilgili hadisleri, “Resul size ne verirse onu alın, sizi neden men ederse ondan kaçının” (el-Haşr 59/7) âyetinin muhtevası altında zikretmek mümkündür. Tilâvet olunmayan vahiy Mevdûdî şöyle izah eder: Allah tarafından mücerred bir düşünce peygamberin kalbine aktarılmakta, o da onu kendi kelimeleriyle ifade etmektedir. Bu çeşit vahiy, Hz. Peygamber’e diğer insanlara önder, örnek olduğu için geliyordu ve insanlara Allah‘ın kelimeleriyle değil, Hz. Peygamber’in sözleri, kararları ve yaptıkları şeklinde ulaşmaktaydı.¹⁷⁷

Resûlullah‘ın görevi sadece tebliğden ibaret değildir, onun dini/şeriatı açıklama görevi de vardır. Hz. Peygamber’in sünneti, kendisine indirilen Kur‘ân‘ın açıklamasıdır ki bu yönüyle sünnet Kur‘ân‘dan müstağni kalmaz.¹⁷⁸ Bu mânada sünnet, Allah‘ın hükümlerini peygamberine bildirmesinin bir çeşididir ve Hz. Peygamber’in ameli ile ortaya çıkan ilâhî tâlimdir. Bunların hepsi vahiy hükmündedir. Sünnete vahiy denmesinin sebebi sünnetin, hakikî vahyin/Kitab‘ın cüz‘iyyâtına girmesidir. Buna göre Kitab‘ın tamamında sünnetin bütün hükümleri vardır. Sünnet, vahyin genel kaynağına girmesi yönüyle bu terimle anılır. Yani sünnet, zimnen vahiydir.¹⁷⁹ Sünnet, Kur‘ân‘ın koyduğu esasların detaylarıyla izahı için, Allah‘tan Kur‘ân‘ın dışında aldığı vahyin sonucudur. Aynı şekilde Resûlullah‘ın dinle ilgili olan, akıl ve tecrübe ile bilinmeyen gaybî bütün haberleri Allah‘tan ona gelen vahiy kapsamında mütalaa edilmişlerdir.¹⁸⁰ Diğer yandan sünnetin lafzî bakımdan vahiy olması gereğine dair bir delil bulunmamaktadır.

Sünnetin vahye dayanması, onun pek çok noksanlıktan arınmış olmasını gerekli kılmaktadır.¹⁸¹ Vahye bâtil ilişmesinin mümkün olmaması sebebiyle sahih yolla nakledilen **haber-i Resûl** ile hâsıl olan bilgi, kati ve gerçektir. Sünnetin, Kur‘an naslarına aykırı olmayışı¹⁸² da sünnetin vahiy kaynaklı olduğunu gösterir.

¹⁷⁶ Nedvî, *Asr-ı Saadet*, IV, 96–98; 191–192.

¹⁷⁷ Zaferullah Daudî, *Pakistan ve Hindistan‘da Hadis Çalışmaları*, İstanbul 1995, s. 261–262.

¹⁷⁸ Elbânî, *el-Hadis hüccetün bi-nefsih fi‘l-akâid ve‘l-ahkâm*, Peşâver, ts., s. 35.

¹⁷⁹ Nedvî, *Asr-ı Saadet*, IV, 97–98, 191–192.

¹⁸⁰ Elbânî, *el-Hadis hüccetün bi-nefsih fi‘l-akâid ve‘l-ahkâm*, s. 35.

¹⁸¹ Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilâflar*, s. 94.

¹⁸² Ömer Neseî, *İslâm İnançının Temelleri Akâid* (trc. M. Seyyid Ahsen), İstanbul 1993, s. 52–53, 275–276.

Hız. Peygamber'in icthadıyla verdiği hükümlerle, âdeten ve yaratılış gereği yaptığı, söylediği şeyler de onun bir peygamber olması dolayısıyla önemlidir. Resûlullah'ın icthadı herkesinkinden üstündür.¹⁸³

Aslında hadislerin vahye veya Hız. Peygamber'in icthadına dayanması, onların teşriî değeri hususunda önemli değildir. Allah Teâlâ, Hız. Peygamber'i vahye muhatap olacak, onu alabilecek en güzel şekilde olmasını takdir etmiş (el-Kalem 68/4) ve onu müslümanlara en güzel örnek diye göstermiştir. Müslümanları, kaynağına bakmaksızın Hız. Peygamber'in her türlü emrine uymakla yükümlü tutmuştur. Hız. Peygamber'e itaat etmeyi emreden âyetlerde de, yine türüne bakılmaksızın mutlak emir söz konusudur. Ayrıca Hız. Peygamber'e itaat yükümlülüğü sadece vahye dayalı açıklamalara bağlanırsa Allah'a itaatle birlikte resule itaatı emreden âyetlerin, 'Resûl'e itaat' kısımlarının anlaşılması güçleşir. Kaldı ki her bir hadisin kaynağının vahiy mi, nebevî icthad mı olduğunu tesbit etmek de mümkün değildir.¹⁸⁴ Böyle bir tesbit de icthad sayılır ve bağlayıcı olmaz. Diğer yandan Hız. Peygamber'in söz ve fiillerinin kaynağını ve gerekçesini her defasında açıklamasının gerekliliğine dair bir delil yoktur. Dolayısıyla sünnet, itaat ve ittiba açısından Kur'an gibidir. Ona ittiba, vahiy ile sınırlandırılmış değildir.¹⁸⁵ Dolayısıyla sadece Kur'an'la yetinen kimse Resûlullah'a itaat etmemiş, muhalefet etmiş sayılır.¹⁸⁶ Hız. Peygamber Kur'an çizgisinden çıkmadığından "Kur'an bize yeter" anlayışının da bir delili yoktur. Diğer yandan Hız. Peygamber'in, "Ben Allah'a hiç yalan isnad etmedim"¹⁸⁷ hadisinde de belirttiği gibi o, şeriatı tebliğde mâsumdur.¹⁸⁸ Ayrıca Hız. Peygamber bir hüküm koyduğunda kendisi de, sahâbiler de o meselenin sabit olmasında âyet ve hadis arasında fark görmemektedirler.

Hız. Peygamber'in söyledikleri, niyet ettikleri, yaptıkları, hâsılı her halinin ilâhî denetim altında bulunuyor olması sünnetin kaynağının 'vahiy' olduğunu veya vahyin onayından geçtiğini göstermektedir. Sünnet bu yönüyle bağlayıcılık vasfı kazanmakta, sünnetle bildirilenle amel etmek gerekmektedir. "Arkadaşınız, sapmadı ve bâtila inanmadı; o, arzusuna göre konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir" (en-Necm 53/1-4) âyetinin, sünnetin **amelde münzel vahiy** gibi olduğuna delâlet ettiği belirtilmiştir.¹⁸⁹ Beş vakit namazın gayri metluv vahiyyle tesbit edilmiş olması bile buna örnek olarak yeterlidir.

¹⁸³ Salahaddin Polat, "Hız. Peygamber'in Sünnetini Anlama", *Ebedî Risâlet*, II, 59.

¹⁸⁴ Abdullah Aydın, *Sünen-i Darîmî* (tercüme ve tahkik), I-VI, İstanbul, 1994-96, I, 15 (giriş).

¹⁸⁵ Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, V, 15.

¹⁸⁶ Elbânî, *el-Hadis hüccetün b-nefsih fi'l-akâid ve'l-ahkâm*, s. 35.

¹⁸⁷ Müslim, "Fezâil", 139.

¹⁸⁸ Bigiyef, *Kitâbu's-Sünne*, s. 38.

¹⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'an*, IX, 6255.

Resûlullah'ın, söylemediği bir sözü onun sözüymüş gibi gösterenin, yani onun adına yalan uyduran kimsenin cehenneme gideceğine dair hüküm de sünnetin kaynağı ile ilgilidir. Çünkü Hız. Peygamber, Allah'tan haber verir; dolayısıyla onun üzerinden söylenen yalan, Allah'ın üzerinden söylenmiş gibi olur ki böyle kimselerin azabının pek şiddetli olacağı, Kur'an ile sabittir. Allah Teâlâ "Yalan sözlerle Allah'a iftira edenden veya O'nun âyetlerini yalanlayan-dan daha zalim kim olabilir" (el-En'âm 6/21) buyurmakla kendisine iftirada bulunanla kâfiri bir tutmuş "Kıyamet gününde, Allah üzerinden yalan uyduranların yüzlerini siyah göreceksin" (ez-Zümer 39/60) buyurmuştur.¹⁹⁰

Bir müslümanın Hız. Peygamber'e inanması ve güvenmesi gerekir. Resûlullah'a güvenmemenin müslümanca bir tavır olmadığı şu hadiste açıkça görülmektedir: "Bir kimse, Resûlullah'tan hakkını istedi. Hız. Peygamber, ona istediğini versin diye bir Yahudi'ye gönderdi. Yahudi, rehin olmaksızın vermekten çekindi. Hız. Peygamber de zırhını gönderdi ve "Vallahi, ben yeryüzünde eminim, gökyüzünde eminim" buyurdu.¹⁹¹

Bütün bunlardan sonra şöyle bir tesbitte bulunmak mümkündür: Dinin tebliği sadece Kur'an-ı Kerim vasıtası ile yapılmamış; Allah Teâlâ, pek çok ayrı yolla peygamberine dini bildirmiştir. Dolayısıyla sünnet vahiy kaynaklıdır ve vahyin onayından geçmiştir. Diğer yandan bir dinin sadece kutsal kitap ile duyurulacağına dair bir delil bulunmamaktadır. Nitekim kendilerine kitap gelmemiş peygamberler bulunmaktadır. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'in de bütünüyle bir kerede nâzil olmayışı, dinin tamamlanmadığı şeklinde anlaşılması gibi, eksiklik olarak da görülmemiş ve müslümanlar Resûlullah'ın bütün bildirdiklerine Kur'an ve Sünnet ayırımı yapmadan uymuşlardır.

"Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tesbitler"

Özet: İslâm'da, Kur'an ve Sünnet birlikte kaynak olarak kabul edilmiştir. Sünnetin dindeki konumu, sünnetin kaynağı meselesini incelemeyi gerektirmektedir. Âyet ve hadislerde, sünnetin vahiyyle ilgili olduğunu gösteren pek çok ifade mevcuttur. Delillere göre sünnetin bir kısmı vahiy kaynaklı, geriye kalanı da vahyin onayından geçmiştir. Dinin tebliğinin sadece Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla yapılmadığı bir gerçektir. Allah Teâlâ, dinini farklı yollar ile peygamberine bildirmiştir. Sünnetin vahye dayandırılması, Kur'an'ın hayata geçirilmesi ve peygamberlik görevi gibi pek çok ayrı sebepten dolayı da gerekli ve tabii bir durumdur.

Atıf: Aynur Uraler, "Sünnetin Kaynağı Üzerine Bazı Tesbitler" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, (HTD), IV/2, 2006, ss. 81-106.

Anahtar kelimeler: Cebrâil, hikmet, hüküm, Kur'an, Kur'an dışı vahiy, Resul'un lisanı, sünnet, vahiy.

¹⁹⁰ Ahmed Davudoğlu, "Mukaddime", *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, I, 25.

¹⁹¹ Abdürrezzâk, *Musannef*, VIII, 11.